

7. Компаративний або порівнюючий метод базувався на пошуці найважливіших подій та їх порівнянні і також не враховував хронологічний порядок.

8. Комбінаційний метод створив педагог Harnisch, який всі “реалії” сполучив під назвою “Weltkunde”. Цей метод був корисним при викладанні історії рідного краю у початкових класах.

9. Перепроваджуючий метод спирався на культурно-історичному розвитку народу.

10. Кокцентричний метод передбачав вивчення того самого історичного матеріалу з поглибленням на вищих ступенях. З використанням цього методу важливі історичні моменти опрацьовувалися кілька разів.

З перелічених вище методів І. Коссян вважав, що найбільш доцільним для народної школи був біографічний метод, бо діти з задоволенням слухали цікаві розповіді про князів, гетьманів героїв, і за допомогою уявлень легко створювали образ минулого. Біографічні образи взаємодоповнювалися, а їх

вивчення в хронологічному порядку давало учням можливість орієнтуватися в часі [5, 186–189].

В умовах обмеження інструкціями і приписами розкладу наукового матеріалу, кожного методичного кроку учителя, кількості завдань, їх тематики, часу викладу матеріалу спостерігався поступ у методиці викладання предметів у школах Галичини. Вчителі прагнули зробити процес навчання легшим та цікавішим, намагалися ввести гумористичну складову у навчальний процес, мали змогу поділитися методичними порадами та вивчити зарубіжні методики на сторінках часопису “Учитель”. Методика викладання предметів у школах Галичини базувалася на засадах викладання від простішого до складнішого, застосовувався індивідуальний підхід до учнів. Завданням учителів було створення в уяві дітей асоціації між вивченим раніше та новим матеріалом. У початкових класах велику роль відігравали наочні завдання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврищук М. Методика науки в народній школі. Часть II. Наука навглядна. — Чернівці, 1909. — 131 с.
2. Гаврищук М. Методика науки в народній школі. Часть III. Наука природописної історії. — Чернівці, 1909. — 221 с.
3. Климко І. Про деякі полекші при науці другого краєвого языка в школах народних // Учитель. — 1905. — Ч.13. — С. 214–218.
4. Ковальов С. О методичномъ опрацьованю уступовъ въ читанкахъ шкѣльныхъ // Учитель. — 1891. — Ч.12. — С. 183–185.
5. Коссяк І. Методика всемірної історії // Учитель. — 1904. — Ч.12. — С. 186–189.
6. Савіцький І. Тема з конференції повітової в Чернівцях 1900 р. // Учитель. — 1901. — Ч.5. — С. 70–73.
7. Теперішня метода научаня на першій степені науки в народній школі — а уклад “Букваря” // Учитель. — 1905. — Ч.17. — С. 267–270.
8. Щурат В. Гумор у школі // Учитель. — 1908. — Ч.1. — С. 8–10.

Оксана ПОЯСИК

ВПЛИВ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА РОЗВИТОК МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ГАЛИЧИНИ (1920–1930 рр.)

У статті проаналізовано низку архівних документів, котрі висвітлювали питання музичного виховання дітей та юнацтва галицького краю, розкрито вплив молодіжних організацій на розвиток музичного виховання молодого покоління Галичини міжвоєнного періоду.

У період становлення та розвитку української державності і трансформації суспільних відносин особливої актуальності набуває проблема виховання особистості з

високоморальною громадською позицією та широким і відкритим світоглядом, справжнього спадкоємця і продовжувача прогресивних національних традицій. Сьогодні в

державі формується нова молодіжна політика, що має підтвердити раніше постійно декларовану, але нереалізовану практикою істину, що молодь — це дійсно цінність, а країна, що не має власної молодіжної концепції розвитку, приречена на втрату майбутнього.

Серед усіх глобальних процесів, що останнім часом спостерігаються в українській державі, найпомітнішим і відчутним є зміна світоглядних орієнтацій та установок молодого покоління. У цьому плані вкрай необхідним є прилучення молоді до традицій рідного народу, історичного досвіду української держави. Орієнтація на виховання гармонійно розвиненої особистості, її духовно-естетичних потреб є одним із методологічних принципів пошуків, актуальних для національної науки.

Огляд історико-педагогічної та науково методичної-літератури свідчить, що проблема музичного виховання молоді на національних музично-педагогічних традиціях, здобутках української народної творчості завжди була актуальною, розглядалась як важлива складова підготовки гармонійно розвиненої особистості — об'єкта дослідження у вітчизняній педагогічній науці та мистецтвознавстві.

Значний внесок у розробку її теоретико-методичних основ зробили видатні представники української культури, передовсім історики (В. Антонович, Б. Грінченко, Я. Ісаєвич, І. Крип'якевич), музикознавці (В. Барвінський, В. Витвицький, Б. Кудрик, З. Лисько), педагоги (С. Русова, Я. Чепіга, І. Юцишин). Історія музичного виховання в Україні досліджується в історико-педагогічних роботах Т. Грищенко, Л. Іванової, А. Калениченко, А. Сергієнко, Є. Федотова, Л. Філіпченка, які лише принагідно торкалися проблем музичного виховання на західноукраїнських землях, зокрема Галичини. Значне місце у вивченні історії музичної освіти та виховання галицького краю належить сучасним науковцям. У їхньому доробку представлено історичний аспект становлення українського шкільництва (Л. Баїк, Г. Білавич, С. Вдович, І. Курляк,

Б. Савчук, Б. Ступарик); національного виховання (І. Андрухів, О. Винничук, Н. Сабат, М. Чепіль).

Недостатнє висвітлення проблеми музичного виховання сучасного молодого покоління і зумовило актуальність нашого дослідження, що має на меті розкрити діяльність молодіжних організацій і товариств Галичини міжвоєнного періоду у розвитку музичного виховання дітей та юнацтва краю.

Після Першої світової війни почали відновлювати свою роботу молодіжні організації ("Сокіл", "Січ", "Пласт"), які зі ще більшим ентузіазмом продовжили роботу на терені національного відродження. Вони відіграли дуже важливу роль у розвитку музичного виховання (жанр стрілецької пісні) учнів і молоді галицького краю у міжвоєнну добу.

Однією з таких молодіжних організацій було руханково-спортивне товариство "Сокіл". У його статуті записано: "Ціллю товариства є дбати про фізичний, духовний і моральний розвій своїх членів і учасників" [13, 11]. Для її досягнення застосовували такі види роботи:

"а) наука музики і співу, устроєння хору і аматорського гуртка;

б) устроєння концертів, вечорниць, фестинів, аматорських вистав та інших законно дозволених забав в цілі побільшення фондів товариства" [13, 12].

Товариство складалося з членів: а) дійсних; б) спомагаючих; в) почесних; г) учасників. Дійсним членом були фізичні особи, які досягли 18-річного віку. Слід відзначити, що нешкільна молодь віком від 14 до 18 років належала до товариства як учасник тільки за згодою старшин і за дозволом родичів або опікунів. Усі члени, крім учасників, мали право "особистої участі в Загальних Зборах Товариства з рішачим голосом та активне і пасивне виборче право до його установ" [13, 12].

Допоміжною формою роботи для досягнення поставленої мети було, як зазначено в статуті товариства, створення хороших колективів. До хору включали тільки тих

співаків, які не були членами іншого хорового колективу. До репертуару належали насамперед пісні, “потрібні в сокальській праці, чи то при вправах, чи в поході” [18, 39]. Крім того, два рази на тиждень у сокальських гніздах проводили “руханки”, які склалися “з впорядку, проруху, приладівки та рухових забав та ігор.” При їх проведенні обов’язковими були привітання, “відспівання” пісень та реєстр присутніх [18, 19]. Товариство постійно проводило окружні “здви́ги” серед молоді, в яких брали участь різні сокальські відділи. Такі свята, основу яких склали українські народні пісні, забави, ігри, сприяли піднесенню музичного виховання підростаючого покоління краю.

Наприклад, 29–30 червня 1935 року у Станіславі відбулося “Свято Молоді”, влаштоване заходом “Сокола” та філії товариства “Просвіта”. Метою “Свята”, в першу чергу, було: заактивізувати молодь повіту; залучити її до змагань на різних ділянках українського життя; дати їй “повний образ суспільної праці” товариств; самим святом підбадьорити молодь до подальшої праці [16, 167].

Перший день свята (“Конгрес Молоді”) відбувся у залі “Сокола”. Другий день був присвячений “на фізичний попис молоді й відбувався на площі “Каси Ощадности”. У дійстві взяли участь 2961 особа з “Сокола”, “Просвіти”, “Рідної школи”, “Каменярів” і “Українського Спортивного Союзу”, якими керував проф. Заславський, а директором Свята було обрано п. Трача. До Свята було залучено 5 оркестрів, найкращим з яких признано колектив з Хотіня (біля Калуша). Зведений хор (139 осіб) під батугою Л. Крушельницького виконав кантату Ю. Недільського на слова В. Павлусевича “Ми молоді”. Опісля 56 дівчат з Ганусівцець, Ямниці й Стриганець вивели “Гагілки”. Найкращим номером програми був танець “Чума́к”, який виконало 15 мужчин із Підпечар, в білих селянських строях, з солом’яними капелюхами на головах та батіжками в руках. Після “Чумака” відбулися змагання в ратищі й диску”. Потім хор під керуванням дир. Ворончака (68 співаків зі “Станіславського Бояна”,

“Думки”, Бельведер, Гірки, Надвірної й Млин) відспівав “Вставай, Україно” у композиції Лопатинського. Завершилося “Свято Молоді” виконанням національного гімну. “Публіки на площі було дуже багато, понад 5000 осіб. Ціле Свято Молоді залишило якнайкраще вражіння” [2, 5]. Цей факт ще раз підкреслив те, що сокальські свята сприяли піднесенню музичного виховання молодого покоління галицького краю, а їх масовість продемонструвала велику популярність серед молоді та населення.

У вересні 1937 року в Станіславі відбувся “окружний здви́г молоді Станіс-лавської округи (разом з галицькою округою). До програми свята входили Служба Божа для всіх учасників, масові вправи за участю оркестрів, а після обіду змагання продовжили показові виступи: виконання вправ побратимів та по-сестер, масові сімкові вежі, вправи на приладах, вежі довільні великі, національні танці (до танців належали масові, найменше 20 пар), біг на 3 км та 10 км” [18, 37].

Таким чином, діяльність українського молодіжного товариства “Сокіл” у повоєнний період мала важливе значення у тому, що, завдяки проведенню різних свят, концертів, конкурсів, сприяла підтримці розвитку музичної освіти та виховання молоді, виховуючи свідомого патріота України. Готувала молодь до боротьби за державну самостійність, сприяла захисту української музичної культури від асиміляторської політики польського уряду.

Важливу роль у розвитку національної свідомості молоді краю відіграло молодіжне руханково-пожежне товариство “Січ”. З цієї організації згодом було сформоване національне військо — Українські Січові Стрільці (УСС). Після Першої світової війни, як і всі національні організації, “Січ” вирішила відновити свою діяльність. Саме в цих організаціях виховувалося та гартувалося молоде покоління українців. Молодь захоплювалась історичними, похідними та бойовими піснями, які були складовою у всіх її походах, змаганнях, забавах. В. Витвицький писав, що у цьому середовищі в українській молоді, “вироблялось і звідти поширювалось зами-

лування до історичних, походових та бойових пісень” [3, 356]. Січковий рух залишив свій слід у пісенній творчості. Першою січовою піснею, яку написав з нагоди створення “Січі” в селі Заваллі К. Трильовський, була пісня “Про Січ славно, Запороже” на відому мелодію “Козак пана не знав віку”. Пісня, що її співали чи грали до січових вправ, — це “Січковий поклик”, тобто “Не миритись, милі браття, а боротись нині нам!..”, слова В. Лебедової (К. Малицької) на музику “Гей, не дивуйтесь”. До типу народних мелодій можна рахувати січову пісню “Ой, зацвила черемшина...” (слова К. Трильовського), “Гей, та вставаймо, руські люди!..” (мелодія відомої козацької пісні “Гей, не дивуйтесь, добрії люди!..”, слова О. Шпитька), “Чом, чом, земле моя” (В. Лебедова). Дуже поширеною січовою піснею-маршем була “На вулиці сурма грає...” слова К. Трильовського й О. Довганюка. Січковий марш “У “Січі!” У “Січі!”” (В. Лебедова) співали на мелодію сокільського маршу “Соколи, Соколи...”. Справжнім січковим гімном була пісня “Гей, там на горі “Січ” іде!..”, мелодія невідомого автора [17, 281].

У пісні Віри Лебедової “В “Січ” ставай!” звучать слова:

*В кого стане сили і охоти,
В кого чесним жаром серце б'є,
До борби за волю, до роботи
В “Січ” новітню з нами хай стає!
У здоровім тілі — дух могутний птах
Підійме високо волі стяг.
А хто рабськи спину вниз схиляє,
Хто ворожій силі йде під лад,
Для такого місця в нас немає,
Трус і зрадник підлий нам не брат!
Наше товариство не згинає пліч!
Вольна буде слава “Січ”!
Сильні тілом, завзятуці духом
Викуємо племя молоде,
Що не впаде під катів обухом
І на службу зраді не піде!
Розб'є кайдани, відворожить тьму,
Верне Україні свободу! [9, 204].*

Таким чином, січові пісні мали велике виховне значення у формуванні національного характеру підростаючого покоління Галичини. Через них “Січ” мала значний вплив на розвиток національної свідомості молоді краю, закликала її до утвердження українських традицій, до відстоювання своєї української нації.

Продовжуючи діяльність “Січей”, які на вимогу польської влади почали припиняти свою роботу, новостворене молодіжне товариство “Луг” мало також пожежно-руханковий та культурно-просвітницький характер. Головним завданням його була допомога при пожежах і повенях, а також поширення просвіти й “замилування до руханкових вправ і спортивних ігор, піддержування товариського життя” [1, 60]. Для досягнення цієї мети товариство практикувало різні форми роботи, як-от: “уладжування публічних лекцій, викладів, концертів, аматорських вистав театральних, курсів для неграмотних; удержування хору; уладжування публічних фестинів і забав з танцями; уладжування пожежних, гімнастичних і просвітніх курсів” [1, 61].

Слід зазначити, що у “Вістях з Лугу” (письмо, присвячене луговим і січковим справам, просвіті й науці) за 1927 рік були подані розробки проведення вправ:

1. “Вправи 4-тактові спільні для Луговичок і Луговиків.
2. Вправи вільноруч 4-тактові для Луговиків.
3. Чотири вежі для Луговиків.
4. 4-тактові вправи топірцями для Луговиків.
5. 4-тактові вправи хустинками для Луговичок.
6. Ритмічні вправи до пісні “Ой, у лузі червона калина” для Луговичок.
7. 4-тактові вправи для Малих Лугів, т. є. для маленьких хлопців і дівчат”.

Окремі з цих вправ проводили у супроводі пісень. Наприклад, вправи 1, 2, 4, 5 демонстрували під спів пісень “Гей, там на горі “Січ” іде”, “Гей, не дивуйтесь, добрії люди”, “Їхав козак за Дунай”, “Не миритись,

милі браття”, “Гей, нум, браття, до зброї”, “Зеленая рута” [10, 4].

Велику увагу у своїй роботі члени товариства приділяли культурно-просвітницькій діяльності серед населення. Луговики часто проводили різні концерти, вистави, фестини, конкурси хорового співу, оркестрів, народних музик, танцювальні вечори, які впливали на розвиток музичної освіти та виховання як учасників, так і слухачів. Печеніжинське спортивно-культурне товариство “Луг”, яке було створене 14 грудня 1925 року (Станіславське воєводство), вело “гуманістичну і культурно-освітню” діяльність [15, 1]. У жовтні 1926 р. у читальні “Просвіта” члени товариства зорганізували та провели танцювальний вечір, доходи з якого передали на потреби “Рідної школи” [15, 3]. 12 березня 1927 року в залі музичного товариства ім. М. Лисенка у Львові було проведено Луговий Вечір, в програму якого входили “вправи вільноруч, на приладах для Луговиків, ритмічні вправи Луговичок до пісень “Летить Галка через Балку”, “Журавлі” і нові ритмічні вправи укладу І. Мальчаківної до пісні “Ой, у лузі червона калина” [7, 13]. Як бачимо, між просвітницькими та молодіжними організаціями існували тісні зв’язки у налагодженні музичної освіти й виховання молоді, досягненні спільної мети — утвердження національного духу українського населення, особливо підростаючого покоління, через українську пісню, українську музику.

За роботою товариства постійно велося спостереження з боку влади. Так, у читальні “Просвіта” в Лоевій знаходилося товариство “Луг”. В одному з доносів у Городенківське староство було записано, що там співали пісні підбурюючого змісту, спрямованого проти польського народу. В одній з них звучали слова:

Гей, нум браття до зброї на герц погуляти, слави добувати,

Ой чи впав чи пропав, двічі не вмирати.

Нам допоможе святий Юр козакам на славу, турка звоювати,

Ой чи впав чи пропав, двічі не вмирати [12, 54].

Проте Василь Семенюк, голова товариства, зазначав, що на зібраннях вивчали лише пісні, дозволені цензурою. Тому не дивно, що пісні, які закликали народ до зброї, до незалежності, викликали обурення й незадоволення з боку польської влади.

Великою популярністю серед молоді користувалися Лугові свята, які проводили кожного року по всій Галичині. У них брали участь не тільки луговики, але й члени інших товариств, оскільки ці свята обов’язково включали в себе й концертні програми за участю різних хорових колективів, оркестрів, музичних ансамблів. Як ми зазначали вище, хори читалень товариства “Просвіта”, а також товариства “Боян” завжди були учасниками цих свят, які, пропагуючи українську народну пісню серед широких мас населення, особливо серед молоді, утверджували національну культуру краю. Це впливало на музичну освіту та виховання підростаючого покоління галицького краю.

У 1930-х роках у Галичині були створені осередки “Союзу української поступової (передової) молоді ім. М. Драгоманова” (“Каменярі”), які діяли на території усього краю. У Статуті, затвердженому рескриптом Львівського воєводського уряду з грудня 1930 року (L.V.P. 34/Stow./1930), зазначено, що мета Союзу полягала у сприянні культурно-освітньому, громадсько-суспільному й фізичному розвитку та вихованню української молоді. Досягнення мети здійснювалося за допомогою: „організування культурно-освітньої та фізично-культурної самопомочі української молоді; улаштування публічних лекцій і викладів, літературних і вокально-музичних продукцій, концертів, театральних аматорських і кінематографічних вистав, забав, вечерниць, чайних вечерів, фестинів, прогулок в державі і заграницю; плекання співу і музики через закладання та ведення хорів; видавання всякого роду книжок і часописів, журналів та їх поширювання” [14, 3].

Однією з численних дитячих організацій Галичини був “Пласт”, організований ще у 1912 році проф. О. Тисовським. Він сприяв поширенню серед молоді товаришкості й

приятні, формував у неї потребу взаємодопомоги, готовність до самопожертви. Спільні фізичні вправи, життя в пластових таборах, прогулянки й праця на свіжому повітрі поєднували молодь з природою, додавали їй життєвого досвіду. У молоді утверджувались почуття краси, розвивалася образність, швидкість розуму. Зникала зневіра, а на її місце приходили відвага й рішучість, віра в добро й поступ, радість життя й оптимізм. “Пласт” виховував пошану до батьків, був і школою праці [6, 4]. Головною метою “Пласту” було виховання громадянина, який любить свій народ і готовий служити його благу. На сторінках часопису “Молоде життя” писалося, що пластуни повинні усвідомити собі значення кожного для долі народу, “вхопити перли нашого життя у власні кріпкі руки і дігнати у скромнім розвитку наших вроджених здібностей інші культурні народи, які нас так випередили, що вже втратили нас з очей як нарід — отсе ціль нашого українського Пласту” [4, 2]. На VII з’їзді старших пластунів було зазначено, що, окрім пластових обов’язків, кожен має бути членом “Просвіти”, “Рідної школи”, активно пропагувати спорт [11, 27]. А це означало, що всі члени “Пласту” мусять брати активну участь у культурно-просвітницькій роботі не тільки своєї організації, але й інших товариств.

У 1928 році в Галичині існувало 80 пластових відділів. Були спроби організувати “Пласт” із числа нешкільної молоді. Перші такі гуртки організовували міщанин М. Горбовий в Косові та парох Ю. Гірняк в Ямниці [6, 20]. “Членами гуртків були селянсько-міщанські діти, а пластовий курінь був позашкільним. Вечорами і святами улаштовували сходи, прогулянки, літературні вечори, спів” [6, 17].

26 травня 1929 року 25-й пластовий курінь м. Косова організував і провів “Свято матері”. У програму входили: “Співи “Мамо, моя люба”, “Гей, юнаки”, “Гей, не дивуйтесь”, “Над все кохай”. Декламації “Сирітська думка”, “Матері в день її свята” і “Благословенна будь, матусенько моя”. Реферат про “Значіння “Свята Матері” для нас” виголосила наша письменниця О. Дучимінська.

Були ще: вправи вільноруч і вінцями — пластунок, до співу “З-під Бережан до Кадри” і т. п. До вправ пластунів вільноруч і топірцями пригравала власна струнна орхестра. Ця сама пластова орхестра відіграла “Весняні чари”. Цим святом, саме його проведенням, відніс 25 п. к. повний моральний, а почасти й матеріальний успіх. Доказав, що молоденькими силами при певних стараннях можна багато зробити” [5, 11].

Слід зазначити, що під час роботи пластових таборів та прогулянок завжди лунали пісні, які виховували молодь на національних традиціях, закликали їх до віри в краще майбутнє українського народу. Однією з головних пісень організації був “Пластовий гімн”, написаний Я. Ярославенком на слова О. Тисовського, де зазначалось, якими повинні бути пластуни, їх мета. Використавши у гімні вірш Івана Франка “В дорогу”, але дещо змінивши, О. Тисовський висловив головну ідею “Пласту”:

*“Ми ж сонця ясного діти,
Вольного вітру брати,
Мали в безладді змарніти,
Цілі життя не знайти?!*
*Браття, пора нам стати в ряд,
Стяг пластовий підійняти,
Славу Вкраїні придбать!”* [8, 19].

Отож, українська пісня як один із головних чинників музичної освіти та виховання учнів і молоді Галичини відіграла велику роль у становленні й розвитку національної свідомості та патріотизму підрастаючого покоління.

У своїй діяльності молодіжні товариства більше уваги приділяли культурно-просвітницькій роботі серед молоді галицького краю. Вона виявлялася у формі позашкільної роботи. Особливою популярністю користувалися такі заходи, як концерти, вечорниці, конкурси хорового співу, оркестрів, народних музик, вистави тощо. Варто зазначити, що доходи з цих виступів були призначені для товариства “Рідна школа”. Так, з 1922 року пластуни за рішенням Верховної Пластової Ради відраховували 1% своїх до-

ходів на розвиток “Рідна школа” [1, 53]. А Печенізький осередок (Станіславське воеводство) товариства “Луг” 3 жовтня 1926 року організував у читальні “Просвіти” танцювальний вечір, кошти з якого також перерахував на потреби “Рідної школи” [15, 3].

Таким чином, значний внесок у розвиток музичного виховання молодого покоління

Галичини у 20–30-ті роки минулого століття зробили молодіжні товариства й організації. Проведені ними свята, концерти, змагання, на яких лунала українська пісня, звучали рідні музичні мотиви, виконувалися традиційні українські танці, — все це сприяло залученню дітей та юнацтва до кращих здобутків національної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухів І. Західноукраїнські молодіжні товариства “Сокил”, “Січ”, “Пласт”, “Луг”. — Івано-Франківськ, 1992. — 79 с.
2. Б. Л. Свято Молоді в Станіславі // Діло. — Львів, 1935. — Ч. 174. — С. 5.
3. Витвицький В. Стрілецька пісня // За волю України. — Нью-Йорк, 1967. — С. 356.
4. Дрот. На І Сходони Прихильників // Молоде життя. — Львів, 1922. — Ч. 4. — С. 2.
5. З життя 25 пл. к. ім. М. Павлика в Косові // Молоде життя. — Львів, 1929. — Ч. 6. — С. 11.
6. З історії української молодіжної організації “Пласт” (матеріали на допомогу педагогічним працівникам шкіл та СПТУ) / Мат. підг. Шкапій І. — Івано-Франківськ, 1990. — 38 с.
7. З лугової сім’ї // Лугові вісти. — Львів, 1927. — Ч. 3. — С. 13.
8. Корчинський С. Життя в пласті. — Івано-Франківськ: Галицький комерсант, 1992. — 80 с.
9. Лебедова В. В “Січ” Ставай! // Трильовський П. Гей, там на горі “Січ” іде!.. — Канада, 1965. — С. 204.
10. Лугові вправи на рік 1927 // Вісти з Лугу. — Львів, 1927. — Ч. 2(8). — С. 4–14.
11. Молоде життя. — Львів, 1930. — Ч. 1 (70). — С. 27–28.
12. Переписка с Городенковским повітовым староством о ликвидации отделений украинского националистического спортивно-военизирующего общества “Луг” в сёлах повіта. — Державний архів Івано-Франківської області. — Ф. 2., оп. 3., спр. 204. — 1926–1939. — 168 арк. (Далі ДАІФО)
13. Переписка с Калушским и Коломыйским повітовыми староствами об утверждении уставов и регистрации отделений украинского националистического общества “Сокил” в селах Калушского и Коломыйского повітов. — ДАІФО. — Ф. 2., оп. 3., спр. 124. — 1931–1939. — 103 арк.
14. Переписка со Снятинским повітовым староством об утверждении уставов и регистрации повітового и местных союзов националистического “Союза украинской поступовой (передовой) молодёжи им. М. Драгоманова” (“Каменяры”) в селах повіта. — ДАІФО. — Ф. 2., оп. 3., спр. 277. — 1932–1937. — 62 арк.
15. Переписка со Станіславским Воеводским управлением и Печениженской уездной командой государственной помощи о деятельности украинской националистической спортивной культурно-просветительского общества “Луг” в Печениженском уезде. — ДАІФО. — Ф. 11., оп. 1., спр. 60. — 1926–1927. — 16 арк.
16. Переписка со Станіславским повітовым староством об утверждении устава, регистрации и ликвидации молодёжных организаций, союзов и обществ, действующих в селах Станіславского повіта. — Ф. 2., оп. 3., спр. 1226. — 1931–1939. — 194 арк.
17. Трильовський П. Гей, там на горі “Січ” іде!.. — Канада, 1965. — 432 с.
18. Циркуляры старшины “Сокола-Батька” — с планами работ. — Ф. 429., оп. 1., спр. 1. — 1933–1939. — 52 арк.